

Dlaczego doświadczenia Tajwanu są interesujące dla mieszkańców Europy Środkowo-Wschodniej?

*Tomasz Ochowski
Mirosław Przygoda*

Poczynając od roku 1949 Tajwan dokonał w ciągu życia dwóch pokoleń niespotykanego rozwoju gospodarczego. Z obszaru zacofanego pod względem ekonomicznym stał się jednym z dwudziestu najbardziej rozwiniętych krajów świata. Tajwan ze względu na swoje wyjątkowe położenie geograficzne od dawna przyciągał uwagę zarówno azjatyckich sąsiadów, jak i Europejczyków. Już u samego zarania dziejów tego obszaru wchodził w krąg zainteresowania Chin. Od XVII wieku zabiegano o wyspę najpierw Holandia, potem Hiszpania i Portugalia, a jeszcze później Japonia. Jednakże, sięgająca korzeniami odległej historii, potęga polityczna i ekonomiczna Państwa Środka sprawia, że Tajwan postrzegany jest w tym kontekście często jako jeden najważniejszych elementów skomplikowanej chińskiej układanki (zob. np. Sławiński 2001, 2002, 2006, Fairbank: 2004, Patek, Rydel i Węc 1997, Maik 1999).

Tajwan i Chiny kontynentalne przypominają Księżyc i Ziemię. Dwa ciała niebieskie odsunięte od siebie, w pełni samoistne, aczkolwiek wzajemnie sobie potrzebne, a poprzez wiele czynników nierozzerwalnie i na stałe związane.

Przyjmując środkowoeuropejski punkt widzenia – a więc perspektywę regionu „skazanego” na wielowarstwowe procesy transformacje, a zarazem tradycyjnie przypisywanego do obszaru światowych „peryferii” – dynamiczne przemiany gospodarcze na Tajwanie łączono najczęściej z fenomenem rozwoju ekonomicznego grupy państw określanych wspólnym mianem „azjatyckich tygrysów”. Przynajmniej takiego stanu rzeczy były przede wszystkim: prędkość wzrostu gospodarczego, położenie geograficzne, a następnie stosunkowo mały obszar terytorialny i liczba ludności plasująca Tajwan, według standardów europejskich, w grupie średnich.

Jednakże nawet pobieżne przyjrzenie się skali przemian dokonanych na wyspie, obranym metodom i prowadzonej przez

władze polityce, nakazuje Tajwan stawiać w jednym szeregu z czołowymi państwami tego regionu, to znaczy: z Japonią i z Koreą Południową.

Do przyjęcia takiego stanowiska upoważniają przede wszystkim podobieństwa zastosowanych założeń i rozwiązań. Najważniejsze z nich to: promowanie przez państwo polityki proeksportowej, dominująca dla gospodarki rola banku centralnego i agend rządowych, sposób i zakres prowadzenia polityki oświatowej i ochrony środowiska, uznanie za priorytetowe dziedzin kapitałoszczędnych z jednoczesnym postawieniem na rozwój nowoczesnych gałęzi przemysłu takich jak elektronika i produkty elektryczne, inżynieria genetyczna, chemia i tekstylia oraz co ważne, wprowadzenie opartej na długookresowych planach gospodarki rynkowej.

Republika Chińska, jak inaczej nazywany jest oficjalnie Tajwan, może poszczycić się imponującymi wynikami ekonomicznymi. Warto przytoczyć tu najważniejsze z nich¹:

- produkt krajowy brutto: 286 miliarda dolarów amerykańskich,
- produkt narodowy brutto: 295,6 miliarda dolarów amerykańskich,
- produkt narodowy brutto na jednego mieszkańca: 13 139 dolarów amerykańskich,
- wskaźnik wzrostu gospodarczego: 3,33% pkb,
- przemysł: 30,57% pkb,
- rolnictwo: 1,80% pkb,
- usługi: 67,63% pkb,
- ogólna suma wymiany handlowej: 271,5 miliarda dolarów amerykańskich,
- wielkość eksportu: 144,2 miliarda dolarów amerykańskich,
- wielkość importu: 127,3 miliarda dolarów amerykańskich,
- wielość rezerw dewizowych: 235 miliardów dolarów amerykańskich (trzecie co do wielkości na świecie),
- stopa bezrobocia: 4,14%.

Dla krajów europejskich, a szczególnie dla grupy krajów byłego bloku wschodniego przeprowadzających transformację polityczno – gospodarczą, Tajwan służyć może, jako wyjątkowo pouczający przykład sukcesu strukturalnej przebudowy w kierunku pełnej integracji z gospodarką światową. Przypadek tej wyspy daje obraz skutecznej likwidacji zacofania i opóźnienia cywilizacyjnego oparty na rynkowym mechanizmie rozwojowym. Tajwański interwencjonizm państwowy stosujący, ogólnie dostępne w każdym kraju narzędzia ekonomiczne, może tworzyć wzór wyjątkowo przemysłanego, skutecznego i efektywnego działania w obrębie gospodarki.

Zrozumiałe jest więc, iż analizy „tajwańskiej drogi gospodarczej” oraz możliwości relacji ekonomicznych z tym krajem przeprowadzane są również w Polsce. Pamiętając o wciąż wstępnym i przyczynkarskim charakterze opracowań związanych ze wspomnianą tematyką, warto wskazać na przykład – jako punkt wyjścia do dalszych, systematycznych studiów – kluczową, zdaniem autorów niniejszego tekstu, pracę Olgierda Giedymina (1999) oraz równie istotną, kompleksową publikację pod redakcją Marka J. Malinowskiego i Marcelego Burdelskiego (2006), stanowiącą pokłosie polsko – tajwańskiego sympozjum, które przed dwoma laty zorganizował Uniwersytet Gdański.

Najbardziej interesujące z empirycznego punktu widzenia są pewne zauważalne sprzeczności ekonomiczne czyniące ze wzrostu ekonomicznego Tajwanu zjawisko unikalne i wyjątkowe w skali globalnej. W pierwszej linii należy tu zwrócić uwagę na następujące fakty (Giedymina 1999: 143):

- 1) Wysokiemu średniemu tempu wzrostu PKB w latach 1952–1994 (realnie 8,37%), towarzyszyło zwiększanie się udziału nowoczesnej, pracooszczędnej produkcji. Powinno to prowadzić do wzrostu bezrobocia. Tymczasem i tak początkowo niewielkie bezrobocie malało stopniowo aż do poziomu 1,6 % w 1994 roku.
- 2) W większości krajów dynamiczny wzrost gospodarczy uważany jest za przyczynę powstawania nierówności dochodowych w społeczeństwie. Jednakże na wyspie to najbiedniejsi skorzystali najwięcej. Innymi słowy proces ten przebiegał na Tajwanie dokładnie odwrotnie niż w teorii.

- 3) Typowym zjawiskiem przy bardzo wysokim tempie wzrostu w długich okresach jest tendencja do występowania wysokiej inflacji. W przypadku Tajwanu inflacja przez cały czas przemian była niewielka.
- 4) Przy niskich podatkach, intensywna polityka wydatków rządowych prowadzi często do napięć w budżecie, prowadzących do deficytu. W omawianym przypadku nie ma wydatki rządowe (choćby na utrzymanie potężnej armii) finansowane były często z uzyskanych nadwyżek budżetowych.
- 5) Silna ingerencja władz państwa w gospodarkę i towarzyszące temu zapotrzebowanie na środki finansowe niezbędne do realizacji intensywnej polityki makroekonomicznej zmuszają na ogół rząd do nakładania wysokich podatków i walki z „szarą strefą”. W przypadku Tajwanu podatki były zawsze bardzo niskie, a „szara strefa” tolerowana.
- 6) Przy przeprowadzeniu intensywnej modernizacji gospodarki często notowane jest nawet znaczne, ujemne saldo obrotów handlowych. W przypadku Tajwanu już w latach 70. XX wieku miało ono niewielką wartość ujemną, natomiast lata 80. wykazywały już saldo dodatnie, które ogromnie wzrosło jeszcze w latach 90.
- 7) W przypadku gdy dochody przedsiębiorstw i ludności są wysokie i nadal rosną, można zauważyć ogólną tendencję do zmniejszania się skłonności do oszczędzania. Na Tajwanie począwszy już od lat 60. XX wieku wskaźnik oszczędności (relacja oszczędności do PKB) stale się zwiększał, osiągając w latach 90. bardzo wysoki poziom około 40%.

Wspomniana nietypowość, a zarazem efektywność tajwańskich rozwiązań stanowi istotny bodziec do refleksji także nad kształtem polskich reform. Skłania równocześnie do wzbogacenia perspektywy ściśle ekonomicznej o aspekty społeczne i kulturowe. Warto w kontekście doświadczeń Tajwanu – oczywiście przy precyzyjnym uwzględnieniu zasadniczych różnic – niejako „na nowo” wziąć pod uwagę pojawiające się od czasu do czasu sugestie dotyczące potrzeby dostosowania scenariuszy przemian gospodarczych do kulturowej specyfiki naszego kraju. Wobec sytuacji lapidarnie określonej przez Johna Graya (2006: 67) jako koniec

„bardzo krótkiej historii globalnego rynku” wspomniany problem nabiera szczególnej, znacznie szerszej niż lokalna aktualności.

Jedną z niewielu ekonomicznych refleksji na ten temat zaprezentował ponad dwadzieścia lat temu Phillip E. Giffin, który jako stypendysta Fulbrighta obserwował początki transformacji w Polsce (1989–90). Amerykański badacz, szukając punktów odniesienia do ówczesnej polskiej sytuacji, przywoływał (obok Planu Marshalla) doświadczenia sprzed 1960 roku gospodarek Japonii oraz Hongkongu, Południowej Korei i właśnie Tajwanu. Uważał on, iż działania gospodarcze nie koncentrowały tam się przede wszystkim wokół leseferyzmu i prywatyzacji. Wręcz przeciwnie, zdaniem Giffina, rozwój wymienionych krajów miał ścisły związek z „ważnym zarządzaniem” (*careful management*) oraz regulacjami rynków. Cytowany ekonomista sformułował radykalną tezę, iż „terapia szokowa” („*bing bang*” *approach*) nie tylko ignoruje doświadczenia płynące z historii, ale wręcz przeszkadza w tworzeniu społecznych i gospodarczych warunków koniecznych do wprowadzenia wolnego rynku. Konkludując, Giffin radził, by Polska starała się iść „trzecią drogą”, której kierunek trudno było wówczas określić. Niemiej jednak chodziło o kierunek „zestrojony z polskim społeczeństwem i jego historią” (Giffin 1994: 51). O rzeczywistym szukaniu inspiracji od takich rozwiązań przez polskich ekonomistów także na Tajwanie świadczyć może choćby cytowana obszernie w niniejszym artykule praca Gedymina (1999). Ostatnio Richard Sennet na marginesie analiz „nowej kultury kapitalizmu”, pośrednio przypominał trudności, na jakie trafiła w Polsce realizacja postulatów Giffina i jemu podobnych autorów. Zdaniem Senneta Polska po rozpadzie imperium sowieckiego stała się (podobnie jak Rosja) polem działań zachodnich ekspertów, którzy nie ponosząc odpowiedzialności za swe decyzje, starali się doprowadzać do demon-tażu lub prywatyzacji instytucji rządowych. Na przykład Jeffrey Sachs miał uważać nasz kraj za „wolnorynkowy eksperyment”, po którym polska gospodarka „wciąż próbuje odzyskać siły” (Sennet 2006: 57–58). Dyskusja radykalnych tez Giffina i Senneta przekracza oczywiście ramy niniejszego artykułu. Jednak opisane przez cytowanych badaczy kontrowersje, niezależnie od

zasadności zawartych w nich racji, wyraźnie pokazują, iż nadal – również dla Polski – doświadczenia takich krajów jak Tajwan mogą być inspirujące. Dotyczy to przede wszystkim, choć nie tylko, roli państwa jako czynnika transformacji gospodarczej (w odniesieniu do krajów Wschodniej Azji powstał w tym kontekście termin „rozwojowe państwo”, *developmental state*) oraz znaczenia zagranicznych ekspertów, pociągającego za sobą rozległą problematykę inkulturacji w stosunkach gospodarczych (silny wpływ doradców amerykańskich na różnych etapach najnowszych dziejów Tajwanu opisują np. Bregman 1968 i Sorman 2006). Tym bardziej, że wyjaśnienie mechanizmów „tajwańskiego cudu”, a szczególnie jego faz początkowych wciąż jest przedmiotem zasadniczych dyskusji. Na przykład Gay Sorman (2006: 220) wykorzystując między innymi badania Renè Daumonta dotyczące reformy rolnej na Tajwanie (1951–1953), w wyraźnej opozycji do punktu widzenia cytowanego już wielokrotnie Giffina skłania się ku następującej konkluzji: „Recepta na ten cud (gospodarczy Tajwanu – uwaga TO i MP) była prosta: własność prywatna, otwartość na światowe rynki, swoboda inwestowania, umiarkowane podatki, stabilny pieniądź”.

Kilkanaście lat temu Danny Lam i Cal Clark (1994) przeciwstawili znaczenie „rozwojowego państwa” na Tajwanie stosowanemu tam praktykom „partyzanckiego kapitalizmu” („*Guerrilla Capitalism*”). Właśnie „partyzancki kapitalizm”, na który złożyły się takie elementy jak agresywna, wręcz zuchwała pogoń za możliwościami „robienia biznesu”, skrajna elastyczność w szybkiej realizacji nawet drobnych zleceń, zwrócenie uwagi na jakość i standardy (*quality and design*), ryzykowne licytowanie, działanie w ramach kompleksowych sieci podwykonawców oraz tylko wybiórcze śledzenie najlepszych spośród uregulowań rządowych i wynikających z prawa międzynarodowego, takich jak przepisy dotyczące własności intelektualnej, miał – zdaniem cytowanych autorów – znacznie bardziej niż wpływ państwa warunkować sukces tajwańskiej małej i średniej przedsiębiorczości. A właśnie te podmioty, warto przypomnieć, stanowiły główną siłę napędową gospodarki Republiki Chińskiej od początku jej istnienia. Z kolei przyczynę umożliwiającej rozwój „partyzanckiego kapitalizmu” Lam i Clark upatrują w czynnikach kulturowych.

Zarysowana powyżej „przeźrenie proble-
mowa” niesie ze soba szeregi kwestii szcze-
gółowych do dalszych analiz porównaw-
czych. Na przyklad mogą to być problemy
takie jak:

- a) Kwestia współpracy państwowej biuro-
kracji z przedsiębiorczością rodzinną.
Niezależnie od przytoczonych wcześ-
niej dyskusji na temat znaczenia każ-
dego z tych elementów w rozwoju
gospodarczym kraju pozostaje faktem,
iż współpraca ta przynosi dobre efekty
na Tajwanie, a wciąż źle funkcjonuje na
terenie Polski i innych państw Europy
Środkowo-wschodniej.
- b) Fenomen „partyzanckiego kapitalizmu”.
Niewątpliwie przynajmniej niektóre z jego
elementów występowały na początku pol-
skich przemian po 1989 roku (jakie?).
Dlaczego nie spowodował trwałego zdy-
namizowania małej i średniej przedsię-
biorczości w naszym regionie?
- c) Koszty transformacji napędzanej przez
„partyzancki kapitalizm”. Czy nieuchron-
nie należy do nich korupcja, będąca
aktualnie problemem jednakowo trapią-
cym i Tajwan, i kraje Europy Środkowo-
Wschodniej? Czy w takim razie możliwy
jest międzycywilizacyjny transfer sposo-
bów jej ograniczania?
- d) Rola „szarej strefy” w gospodarce. To
także zjawisko intensywnie występu-
jące i na Tajwanie i w krajach Europy
Środkowo-Wschodniej. Najwyraźniej ma
jednak różne znaczenie funkcjonalne,
wydaje się też być odmiennie traktowane
przez władze państwowe.
- e) Na poziomie „mikro” warto podjąć
analizy porównawcze takich organiza-
cji z obydwu kręgów cywilizacyjnych,
które odniosły globalny sukces. Może
to być na przykład Chińskie Centrum
Produktywności (China Productivity
Center), jeden z najważniejszych „auto-
rów” tajwańskiego „cudu gospodar-
czego”, niemal podręcznikowy przykład
organizacji uczącej się (Dryden i Vos
2003). Jako adekwatny „reprezentant”
doświadczeń środkowoeuropejskich jawi
się w tym kontekście akademickie śro-
dowisko kształcenia informatyków,
skupione wokół Wydziału Matematyki,
Informatyki i Mechaniki Uniwersytetu
Warszawskiego, kontynuujące tradycje
Szkoły Łwowsko-Warszawskiej również
w zakresie konkurencyjności kompeten-
cji intelektualnych na skalę globalną.

Powyższą, przykładową listę problemów
poznawczych autorzy niniejszego tekstu
traktują nie tyle jako zamknięcie arty-
kułu, ile raczej jako zachętę do uczestni-
ctwa w ich rozwiązywaniu i formułowaniu
następnych.

Informacje o autorach

Dr Tomasz Ochowski – Katedra Teorii
Organizacji, Zakład Socjologii Organizacji, Wydział
Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego.
E-mail: ochinto@mail.wz.uw.edu.pl

Dr Mirosław Przygoda – Katedra Finansów
i Rachunkowości, Pracownia Zarządzania
Finansami Przedsiębiorstwa, Wydział
Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego.
E-mail: miroslawprzygoda@wp.pl.

Przypisy

¹ Dane dotyczą roku 2003, na podstawie: [http://
www.roc-tajwan.org.pl/glance/ch6.htm](http://www.roc-tajwan.org.pl/glance/ch6.htm).

Bibliografia

- Bregman, A. 1968. *Rubież wolności. Reportaże z po-
granicza świata komunistycznego w Europie i Azji*,
Londyn: Oficyna Malarzy i Poetów.
- Dryden, G. i J. Vos. 2003. *Rewolucja w uczeniu*,
Poznań: Zysk i S-ka.
- Fairbank, J. K. 2004. *Historia Chin. Nowe Spojrzenie*,
Gdańsk-Warszawa: Marabut.
- Giedymin, O. 1999. *Strategie gospodarcze i drogi
rozwoju, II Rzeczpospolita*,
Powojenne Niemcy, Tajwan, Chile, Białystok: Wyższa
Szkoła Finansów i
Zarządzania w Białymstoku.
- Giffin, P.E. 1994. Institutional Development in
a Transition Europe: The Case of Poland. *Inter-
national Journal of Social Economics*, vol. 21, nr 7,
s. 35–55.
- Gray, J. 2006. *Al-Kaida i korzenie nowoczesności*,
Warszawa: Fundacja Aletheia.
- Lam, D. i C. Clark. 1994. Beyond the Developmental
State: The Cultural Roots of “Guerilla Capitalism”
in Taiwan. *Governance*, vol. 7, nr 4, s. 412–430.
- Maik, W. (red.) 1999. *Azja I*, Poznań: Wydawnictwo
Kurpisz.
- Malinowski, M.J. i M. Burdelski (red.) 2006.
Taiwan, Poland, Europe in the Age of Globalization,
Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Patek, A., Rydel, J. i J.J. Węc (red.) 1997. *Najnowsza
Historia Świata 1945–1995*, Kraków: Wydawnictwo
Literackie.

- Sennet, R. 2006. *The Culture of the New Capitalism*, New Haven&London: Yale University Press.
- Sławiński, R. 2001. *Historia Tajwanu*, Warszawa: Elipsa.
- Sławiński, R. 2002. *Historia Chin i Tajwanu*, Warszawa: Askan. Wyższa Szkoła Handlu i Finansów.
- Sławiński, R. (red.) 2006. *The Modern History of China*, Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Sorman, G. 2006. *Rok Koguta. O Chinach, rewolucji i demokracji*, Warszawa: Prószyński i S-ka.